rını kaleme almıştır. Eser I. Abdülhamid döneminde yeniden faaliyete geçen matbaada ilk basılan kitaplardandır.

Eserleri. *Subhî Tarihi.* 18 Rebîülevvel 1143 (1 Ekim 1730) tarihinde I. Mahmud'un cülûsundan başlayıp 24 Zilhicce 1156'da (8 Şubat 1744) Ayşe Sultan'ın Ahmed Paşa ile evlenmesini anlatarak sona erer. 1143-1148 (1730-1735) yılları arası diğer tarihçilerin kaleme aldıkları eserlerin bazı ufak ilâve ve çıkarmalarla bir araya getirilmesinden ibarettir. Bu kısım eserin I. cildini oluşturur. II. cildin 1148-1152 (1735-1739) yıllarına ait vekāyiini eldeki metinlere geniş miktarda eklemelerde bulunarak yeniden kaleme almıştır. 1152'den sonrası müşahedelerine ve birinci elden kaynaklara dayanır. Eserin en önemli kısmı, müellifin bizzat katıldığı ve ayrıntılı biçimde anlattığı 1736-1739 savaşı ve sonrasındaki barış görüşmeleridir. Ayrıca bizzat hazır bulunduğu çeşitli elçi kabullerini nakletmiştir. Eserini kaleme alırken birçok belgeden faydalanmış ve çıkarılan nizamnâmelerin bir kısmını ta... tır. Tayinler, aziller, sürgünler, v... de sıkça verilen bilgilerdendir... sız bir adaya düşen bir deniz... si, düşen gök taşı ve İstanbul'... lüman olan Avusturya imparat... ri meşrû oğlu gibi ilginç bilgile... Müellif eserini hazırlarken Koca Râgıb Paşa'nın *Tahkīk u Tevfîk*'i ile Bosnalı Kadı Ömer'in *Ahvâl-i Gazavât der-Diyâr-ı Bosna* adlı eserlerini kullanmıştır. Türk nesrinin önemli örneklerinden biri kabul edilen eser 1198 (1784) yılında İstanbul'da *Târîh-i Sâmî ve Şâkir ve Subhî* adıyla basılmıştır. Kitap, daha sonra matbu nüsha esas alınıp kısmen iki matbu ve üç yazma nüshanın karşılaştırılmasıyla Mesut Aydıner tarafından yeni harflere çevrilmiştir (İstanbul 2007). Subhi'nin eseri kendisinden sonraki müellifler tarafından kullanılmış, özellikle Fındıklılı Şem'dânîzâde Süleyman, tarihini kaleme alırken bu eserden önemli ölçüde faydalanmıştır (*Mürî't-tevârîh*, neşredenin girişi, I, s. XX-XXIV).

Subhi, 1736-1739 savaşı, bunun sonunda yapılan Belgrad muahedesini anlatan *Târîh-i Belgrad (Müzâkerât-ı Sulhiyye Tarihçesi)* adıyla bir eser daha kaleme almıştır. Bu eser birkaç varaklık giriş ve ilâve metin dışında *Subhî Tarihi*'ndeki ilgili bölümün aynısıdır. İki yüksek lisans tezine konu olan ve Almanca'ya çevrilen eser (trc. F. Hauptmann – M. Vasi – A. Polimac – R. Malli, *Die türkische Wiedereroberung von Belgrad 1739. Die Reichsgeschichte Mehmed Subhi's 1738-1740,* Graz 1987) *Subhî Tarihi*'nin ilk tedvin dönemine ait olmalıdır (*Subhî Tarihi,* s. LXIX-LXXVI). Subhi, muhtemelen Lâle Devri'ndeki tercüme faaliyetleri içerisinde ayrıca Şerefeddin Fazlullah el-Hüseynî el-Kazvînî'nin *el-Muʿcem fî âsâri Mülûki'l-ʿAcem* adlı eserini 1143'te (1730) *Târîh-i Şâhân-ı Îrân* adıyla Türkçe'ye çevirmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Subhî Tarihi: Sâmî ve Şâkir Tarihleriyle Birlikte (haz. Mesut Aydıner), İstanbul 2007; İzzî, *Târih,* İstanbul 1199, vr. 2ᵇ, 33ᵇ, 70ᵇ, 181ᵃ; Şem'dânîzâde, *Mürî't-tevârîh* (Aktepe), neşredenin girişi, I, s. XX-XXIV; *Râmiz ve Âdâb-ı Zurafâ'sı: İnceleme-Tenkidli Metin-İndeks-Sözlük* (haz. Sadık Erdem), Ankara 1994, s. 180-181; *Vekayiʿ-nüvis Enverî Sâdullah Efendi ve Tarihi'nin I. Cildinin Metin ve Tahlili* (haz. Muharrem Saffet Çalışkan, doktora tezi, 2000), MÜ Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, s. 24; Vâsıf, *Târih,* I, 99, 113, 185, 197; Âkif Mehmed, *Târîh-i Cülûs-i Sultân Mustafâ-yı Sâlis,* Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 2108, tür.yer.; *Sicill-i Osmânî,* III, 220, 377; *TCYK,* s. 264-266; Karatay, *Türkçe Yazmalar,* I, 292; Babinger (Üçok), s. 326; Erhan Afyoncu, "Osmanlı Müverrihlerine Dair Tevcih Kayıtları I", *TTK Belgeler,* sy. 24 (1999), s. 99-100; a.mlf., "Osmanlı Müverrihlerine Dair Tevcih Kayıtları...

ABDÜLLATİF SUBHİ PAŞA

bk. **SUBHİ PAŞA, Abdüllatif**

Osmanlı devlet adamı, ilk Türk nümismatı.

SUBHİ PAŞA, Abdüllatif
(1818-1886)

Osmanlı devlet adamı, ilk Türk nümismatı.

12 Muharrem 1234'te (11 Kasım 1818) Mora'nın merkezi olan Trapoliçe kasabasında doğdu. İlk Maarif nâzırı olan Abdurrahman Sami Paşa'nın oğludur. Özel hocalardan ders aldı. Mora İsyanı esnasında 7 Ekim 1821'de ailesiyle birlikte esir edildiyse de Kasım 1823'te Mısır'a gitmelerine izin verildi. Babası burada Dîvân-ı Vilâyet başmuavinliğine getirildi. Abdüllatif Subhi, henüz on üç yaşındayken Mısır Valisi Kavalalı Mehmed Ali Paşa'nın hususi kitâbetine memur olarak girdi. Daha sonra sırasıyla Mısır Mülkiye Kalemi reisliğine, Muhâsebât-ı Mısriyye İdaresi Kalemi birinci başkanlığına ve Mehmed Ali Paşa'nın müsteşarlığına tayin edildi; ardından mîrlivâlık rütbesine yükseldi. Mehmed Ali Paşa'nın vefatı üzerine 1849 yılında babasıyla birlikte İstanbul'a göç etti.

19 Mayıs 1850'de Meclis-i Maârif-i Umûmiyye fahrî üyeliğine getirildi. Bu görevi esnasında 1851'de kurulan Encümen-i Dâniş âzalığını üstlendi. Ayrıca encümenin yazılmasını tasarladığı bir genel tarih yazım ekibi içinde yer aldı. Subhi Bey'in bulunduğu ekip Hz. Mûsâ'dan Hz. Muhammed'e kadar olan bölümü kaleme alacaktı. 28 Ağustos 1854 tarihinde rütbesi birinci rütbenin birinci sınıfına yükseltilerek Meclis-i Vâlâ üyeliğine tayin edildi. 1857'de bir hıristiyan kızın öldürülmesiyle suçlanan Ferik Sâlih Paşa'nın muhâkeme edilmesi için Varna'ya gönderildi. Yapılan tahkikat neticesinde cinayeti başka birinin işlediği ortaya çıktı. Temmuz 1857'de kendisine bâlâ rütbesi verildi ve aynı yıl içerisinde Meclis-i Vâlâ üyeliği üzerinde olduğu halde İstanbul Tahrîr-i Emlâk Komisyonu başkanlığına getirildi. Görevi esnasında Mısır'dan bu konuyla ilgili bazı uzmanlar getirtti; bizzat uygulama alanlarını denetleyerek ve emlâk yazım işlerini bir düzene koyarak taşraya yaygınlaştırdı. Bunun üzerine kendisine ikinci rütbeden Mecîdî nişanı verildi. 1857'de Sadrazam Mustafa Reşid Paşa'nın emriyle Meclis-i Vâlâ'nın iç nizamnâmesinin yazılması işiyle görevlendirildi ve meclisin düzenlenmesinde önemli roller üstlendi. 1860 yılı ortalarında tahrîr-i emlâk memuriyeti yanında Defter-i Hâkānî Emaneti'ne getirildi. Bu görevi sırasında İstanbul'da yaşayan nüfus ve evler sayıldı; ayrıca 1.400.000 tapu kaydedildikten sonra hak sahiplerine dağıtıldı.

Subhi Bey, Sultan Abdülaziz'in tahta geçmesinin hemen ardından 23 Temmuz 1861'de Evkāf-ı Hümâyun nâzırlığına getirildi. Burada öncelikle yazı ve hesap işlerini düzenledi; ardından nezâretin alacaklarının tahsili ve borçlarının ödenme işlemlerini hızlandırarak üç ay içerisinde 120.000 liralık borç tesviye etti. Bu işleri yürütmek üzere geçici bir birim oluşturarak o zamana kadar ödenmemiş olan maaşları ödedi. Ayrıca vakıf kütüphanelerdeki eserlerin envanterinin yapılması için özel memurlar görevlendirdi. Yine vakıf işleri ve padişah vakıflarıyla ilgili bazı düzenlemeler yaptı. Bir cuma selâmlığı esnasında sadrazama haber vermeden nezâret bünyesinde çalışan iki kişinin görevden uzaklaştırılması için önce padişahın iradesini alması ve daha sonra durumu Bâbıâli'ye bildirmesi Sadrazam Âlî Paşa tarafından hoş karşılanmadı ve onun nezâretten azlini sağladı. 18 Ekim 1861'de ikinci defa olmak üzere Meclis-i Vâlâ üyeliğine tayin edildi. Bu görev değişikliğiyle maaşı 350 liradan 150 liraya indirildi.

1863'te bazı Rumeli vilâyetlerini teftişle görevlendirildi. Kavala'dan başlayıp Selânik ve Yanya vilâyetlerini teftiş etti. Bu

görevi esnasında vergi nisbetleri halkın ödeme gücüne göre değiştirildi; vergi tahsilinde görevlendirilen zaptiyeler zaman zaman yolsuzluklara saptıkları için onların yerine tahsildarlar tayin etti. Ayrıca ihtiyaç fazlası memurlarla ehliyetsiz olanlar işten çıkarılarak taşra maliyesi düzenlenmeye çalışıldı; güvenlikle ilgili birtakım tedbirler alındı. Suphi Bey bu faaliyetlerinin ardından İstanbul'a dönüp Meclis-i Vâlâ üyeliğini sürdürdü.

24 Ağustos 1867'de 250 lira maaşla Maarif nâzırlığına getirildi. Bu sırada Girit meselesi için adada bulunan Sadrazam Âlî Paşa'ya bazı bilgiler vermek üzere 30 Kasım 1867'de Girit'e gitti. Âlî Paşa'nın dönüşünde 6 Mart 1868'de Maarif Nezâreti'nden ayrılarak o sırada yeni kurulan Şûrâ-yı Devlet üyeliğine, ardından Adliye Dairesi reisliğine getirildi. Bir ara bu görevden istifa edip birkaç ay konağında ikamet ettiyse de 12 Ağustos 1870'te tekrar Şûrâ-yı Devlet üyeliğine döndü. 28 Eylül 1871'de vezâret rütbesi verilerek 500 lira maaşla Suriye valiliğine tayin edildi. Bu görevi sırasında İngiliz taraftarı mahallî şeyhlerden biriyle olan anlaşmazlığı ve İngiliz Konsolosu J. G. Eldridge'in şikâyetleri yüzünden (BA, HR.TO, nr. 246/84) Sadrazam Mütercim Rüşdü Paşa tarafından görevden alındı. Öte yandan bölgede yapmayı düşündüğü bazı ıslahatlar da (BA, İ.MMS, nr. 42/1751) mahallî eşrafı rahatsız etmiş olmalıdır.

18 Ocak 1873 tarihinde üçüncü defa olmak üzere 175 lira maaşla Şûrâ-yı Devlet üyeliğine tayin edildiyse de 19 Mart 1873'te 100 lira maaş bağlanarak azledildi. Görevden alınma ve evinde ikamete mecbur tutulma sebebi, Suriye valiliği esnasında çıktığı devirlerden dolayı mal sandığından zimmetine 1.090 lira para geçirdiği isnadıydı. Bu miktarın onun muhakeme edilmesini gerektirecek kadar önemli sayılmadığı gerekçesiyle yargılanmasına gerek duyulmadı (BA, İ.DH, nr. 663/46208; BA, A.MKT.MHM, nr. 450/31). Nitekim Subhi Paşa'nın sicil dosyasında herhangi bir suçtan dolayı yargılanmadığı kaydı mevcuttur.

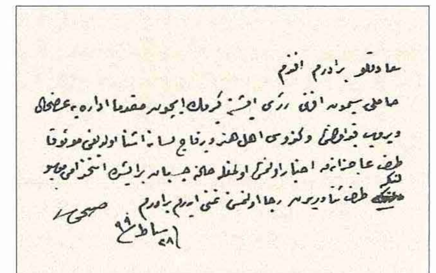
Abdüllatif Subhi Paşa

Sekiz ay kadar bu şekilde boşta kaldıktan sonra 28 Kasım 1873'te tekrar Şûrâ-yı Devlet üyeliğine tayin edildi (BA, A.MKT. MHM, nr. 469/21). 12 Aralık 1875'te İstînaf Mahkemesi birinci başkanlığına getirildi (BA, İ.DH, nr. 712/49821). Bu görevi sırasında Nâmık Kemal'i yargılayan mahkemenin başkanlığını yaptı ve beraatine karar verdi. Ahmed Vefik Paşa'nın başvekilliği esnasında Maarif Nezâreti'yle birlikte Evkāf-ı Hümâyun Nezâreti'ne tayin edildi (4 Şubat 1878); ancak 18 Nisan 1878'de bu görevden alındı. Bir buçuk yıl maaşsız olarak açıkta bekledi. O dönemdeki hükümet istikrarsızlıkları Subhi Paşa'nın görevleri üzerinden takip edilebilmektedir. Nitekim 19 Ekim 1879'da üçüncü defa Evkāf-ı Hümâyun (BA, YEE, nr. 75/26), 16 Mayıs 1880'de Maliye ve 26 Aralık 1880'de dördüncü defa Evkāf-ı Hümâyun nâzırı oldu. Son görevi esnasında bazı vakıf eserleri tamir edildi. Ardından ikinci defa Maliye ve 9 Mayıs 1882 tarihinde Ticaret ve Ziraat nâzırlığına getirildi. Bu görevdeyken Müze-i Hümâyun'un orta kısmının temellerini attı; 1883'te Hamidiye Ticaret Mekteb-i Âlîsi'ni kurdu ve programını hazırladı. Ancak Doğu Rumeli sorunundan dolayı Said Paşa hükümetinin düşmesiyle birlikte 23 Eylül 1885'te bu görevinden ayrılmak zorunda kaldı. İki gün sonra beşinci defa Evkāf-ı Hümâyun Nezâreti'ne tayin edildi. Evkaf Nâzırlığı'nda bulunduğu dönemlerde yaptığı icraatlardan biri de cami, mescid, mektep ve diğer vakıf binalarının denetlenmesiyle ilgili olarak nezâret bünyesinde bir teftiş masası oluşturmasıdır.

Evkaf nâzırlığını sürdürürken rahatsızlandı ve uzun süre görevine gidemedi. 17 Ocak 1886'da Horhor civarındaki konağında vefat etti ve II. Mahmud Türbesi hazîresine defnedildi. Arapça, Farsça, Fransızca ve Yunanca bilen Subhi Paşa'nın sağlam ve güzel bir üslûbu vardı. Osmanlı Devleti'nde meskûkât ilmiyle bilimsel usullere göre ilk meşgul olan kişi Abdüllatif Subhi Paşa'dır. Osmanlı Devleti'nde 8 Nisan 1874 tarihinde ilk Âsâr-ı Atîka Nizamnâmesi'nin çıkarılması ve Sanâyi-i Nefîse Mektebi ile İstanbul Arkeoloji Müzesi'nin (Müze-i Hümâyun) kurulması hep onun çabalarının sonucudur. Doğu edebiyatına ve Batı bilimine vâkıf, faziletli, aynı zamanda şair olan Subhi Paşa Peşte, Bavyera ve Saksonya Bilimler akademileriyle Amerikan Maârif-i Şarkıyye Encümeni'nin ve 1863'ten beri Alman Doğu Derneği'nin üyesiydi. Murassa' Osmânî ve Murassa' Mecîdî nişanlarıyla İran'ın Şîr ü Hurşîd, Rusya'nın Sainte Anne ve Maklenburg Dükalığı'nın Grand Couronne nişanlarının birinci rütbelerine, Avusturya'nın Altın Maarif madalyasına ve diğer bazı devletlerin madalyalarına sahipti. Zengin ve kıymetli bir kütüphanesi vardı. Ayrıca senelerin mahsulü olan eski sikke koleksiyonu gayet önemli ve meşhurdu. Yirmi üç çocuğunun en büyüğü Yeni Osmanlılar hareketinin kurucularından olan Âyetullah Bey, diğer bir tanınmış oğlu ise Hamdullah Suphi Tanrıöver'dir.

Eserleri. 1. *Miftâhu'l-İber.* Subhi Paşa, Mısır'dayken Mehmed Ali Paşa'nın teşvikiyle İbn Haldûn'un tarihinin ikinci ve üçüncü kitabını Türkçe'ye çevirmeye başlamış, daha sonra bu çeviriyi tamamlayarak İstanbul'da bastırmıştır (1276). 2. *Tekmiletü'l-İber.* İstanbul'da taş basması olarak basılan (1278) ve iki kısım olan eser İbn Haldûn'un *el-ʿİber*'ine zeyil olarak yazılmıştır. Eserde Suriye'de Selefki ve İran'da Eşkâniyân devletleri tarihi ve sikkeleri incelenmektedir. 3. *Uyûnü'l-ahbâr fi'n-nukūd ve'l-âsâr.* Yine iki bölüm olan ve İstanbul'da yayımlanan eser (1279), Yunan ve Roma sikkeleriyle İslâm meskûkâtı tarihinin ilk dönemlerini ele alır. 4. *Hakāiku'l-kelâm fî târîhi'l-İslâm.* Maarif nâzırlığı esnasında yazdığı bu eser, İslâmiyet'in ortaya çıkışından Hz. Ali'ye kadar olan ilk dönemlerini konu edinen bir tarih kitabı olup I. cildi İstanbul'da neşredilmiş (1297), 701 (1302) tarihine kadar gelen II. cilt ise basılmamıştır. Bu eserin basılan birinci kısmı İskender Efendi tarafından Farsça'ya tercüme edilmiştir (İstanbul 1298). 5. *Risâle-i Subhiyye.* Zilkade 1281

Abdüllatif Subhi Paşa'nın kardeşi Halim Bey'e yazdığı bir mektup (BA, HSD.AFT, nr. 12/168)

(Nisan 1865) tarihinde Osmanlı maliyesi ve ıslahı hakkında Sultan Abdülaziz'e sunmuş olduğu bir risâle olup aynı tarihte İstanbul'da bastırılmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

BA, *Dahiliye Nezâreti Sicill-i Ahval Defteri* (DH. SAİD.d), nr. 1/126; BA, Sadaret Mektûbî Kalemi, Mühimme (A.MKT.MHM), nr. 445/99; BA, Ali Fuad Türkgeldi Evrakı (HSD.AFT), nr. 9/15, 12/168; BA, İrade-Dahiliye (İ.DH), nr. 961/75996, 973/76882, 975/77000; Lutfî, *Târih*, X, 37-38, 87, 105, 125; XII, 9, 13; XIII, 29, 32; İbnülemin Mahmud Kemal – Hüseyin Hüsâmeddin [Yasar], *Evkāf-ı Hümâyun Nezâretinin Târihçe-i Teşkîlâtı ve Nüzzârın Terâcim-i Ahvâli*, İstanbul 1335, s. 104-110; Mustafa Baydar, *Hamdullah Suphi Tanrıöver ve Anıları*, İstanbul 1968, s. 27-35; Mehmet Zeki Pakalın, *Maliye Teşkilâtı Tarihi (1442-1930)*, Ankara 1977, III, 454-469; Babinger (Üçok), s. 400-401; Ali Akyıldız, *Tanzimat Dönemi Osmanlı Merkez Teşkilâtında Reform: 1836-1856*, İstanbul 1993, s. 214, 245; Abdülhak Şinasi [Hisar], "Bizde Müzeciliğin Başlangıçları", *Ülkü*, sy. 8, Ankara 1933, s. 135-137; K. M. MacKenzie, "Abdullatif Suphi Pasha, A Renowned Turkish Numismatist", *Numismatic Circular*, LXXXVI/12, London 1978, s. 582-583; Cevriye Artuk, "Nümismatik İlmine Yardım Edenlerden Birkaçı", *Türk Nümismatik Derneği Bülteni*, sy. 9, İstanbul 1982, s. 22; Arslan Terzioğlu, "Abdüllatif Suphi Paşa Konağı", *Antika*, sy. 17, İstanbul 1986, s. 13-15.

 ALİ AKYILDIZ

SUBHÎ es-SÂLİH
(صبحي الصالح)

Subhî b. İbrâhîm es-Sâlih el-Lübnânî
(1926-1986)

Lübnanlı âlim.

Lübnan sınırları içinde yer alan Trablusşam'da doğdu. İlk öğrenimini orada gördü. Dinî eğitimini almaya başladığı 1938 yılında hutbe okumaya başladı. Güçlü hitabeti dolayısıyla hutbeleri büyük ilgi gördü. 1947'de Ezher Üniversitesi Usûlüddin Fakültesi'ni ve 1950'de Kahire Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'ni bitirdi. 1949 yılında Ezher'de doktorasını ve 1950'de gittiği Paris'te önce Arap edebiyatı alanında lisansını tamamladı. Doktora hazırlık tezi olarak "l'Au-delà dans le Coran" adlı çalışmasını, ardından "Les délices et les tourments de l'Islam et esprit" adlı doktora tezini hazırladı. 1954'te Sorbon Üniversitesi'nden doktora diploması aldı. Paris'te iken birlikte doktora yaptıkları İffet Akkârî ile evlendi.

Paris'te bulunduğu dönemde Muhammed Hamîdullah ile İslâm Kültür Merkezi'ni kurdu ve Paris Camii'nde cuma hutbeleri okudu; bölgedeki müslüman teşkilâtlarında yoğun faaliyetlerde bulundu. Kuzey Afrikalı müslümanların eğitimine ve Arapça öğrenimine katkı sağladı. Batılılar'ın yeni bir usulle İslâm'ı öğrenmesi konusunda büyük gayretleri oldu. Paris'te geçirdiği dört yılın ardından Trablusşam'a döndü. Bağdat'ta (1954-1956), Dımaşk Üniversitesi'nde (1956-1963), 1963'ten vefatına kadar Beyrut Üniversitesi Külliyyetü'l-âdâb ve'l-ulûmi'l-insâniyye'de ve Ürdün Üniversitesi Usûlüddîn Fakültesi'nde (1971-1983) öğretim üyeliği görevinde bulundu. Bu kurumlarda zaman zaman dekanlık, bölüm başkanlığı gibi görevleri de yürüttü. Beyrut Arap ve Lübnan üniversitelerinde fıkhü'l-luga ve İslâm'la ilgili dersler okuttu. Riyad'daki Câmiatü'l-İmâm Muhammed b. Suûd, Tunus Üniversitesi'ne bağlı Külliyyetü'z-Zeytûniyye li'ş-şerîa ve Usûliddîn gibi kuruluşlarda misafir öğretim üyesi olarak görevler üstlendi. Fransa'da Lyon (III) Üniversitesi'nde İslâm Medeniyeti ve Dili Bölümü'nde, Paris (II) Üniversitesi Hukuk, İktisat ve Sosyoloji bölümlerinde İslâm hukuku ve fıkhü'l-luga ile ilgili doktora tezleri yönetti.

Başkanlığını Lübnan Cumhuriyeti müftüsünün yaptığı, Lübnan'ın en yüksek dinî otoritesi konumundaki el-Meclisü'l-İslâmiyyü'ş-şer'iyyü'l-a'lâ vekilliği yanında Râbıtatü Ulemâi Lübnân'ın, el-Cebhetü'l-İslâmiyyetü'l-vataniyye ve el-Lecnetü'l-ulyâ li'l-karni'l-hâmis aşri'l-hicrî'nin genel başkanlığını yaptı. Kahire, Dımaşk, Bağdat ve Fas'ta pek çok ilmî toplantıya katıldı. Aynı zamanda Kahire'de Mecmau'l-lugati'l-Arabiyye, Fas'ta Akademiyyetü'l-memleketi'l-Mağribiyye, Bağdat'ta el-Mecmau'l-ilmiyyü'l-Irâkī, Lecnetü'l-işrâfi'l-ulyâ ale'l-Mevsûati'l-Arabiyyeti'l-kübrâ gibi kuruluşların üyesiydi. el-Munazzametü'l-Arabiyye li't-terbiye ve's-sekāfe ve'l-ulûm kendisini "et-Tefkîrü'l-ictihâdî fi'l-İslâm" ödülüne lâyık gördü. Lübnan'da yoğun biçimde devam eden iç karışıklıklar sırasında 7 Ekim 1986'da Beyrut'un Sâgıyetülcenzîr Meydanı'nda rastgele sıkılan bir kurşunla öldü. Subhî es-Sâlih'in vefatının yıl dönümünde Beyrut'ta Meâlimü't-tecdîd fî fikri'ş-şehîdi'd-doktor Subhî es-Sâlih rahimehullâhi teâlâ adlı uluslararası bir ilmî toplantı düzenlenerek (3-4 Kasım 2006) onun İslâm dünyasındaki etkileri, fıkıhçılığı, dilciliği, Kur'ânî yaklaşımının İslâmî ilimlere bakışına etkisi, tecdid düşüncesi, erken dönem hadis tedvini konusuna dair şarkiyatçılara yönelttiği eleştirileri, Batılılar'ın İslâm'a yaklaşımlarına bakışı, güncel konular gibi meseleler Arap ve Batılı araştırmacılar tarafından tartışılmıştır.

Arap dünyasında, Kuzey Afrika ve Batı'da yirmiyi aşkın ülkeye ilmî seyahatlerde bulunan ve konferanslar veren Subhî es-Sâlih, Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından 1978'de İstanbul'da düzenlenen Rü'yet-i Hilâl Konferansı için Türkiye'ye gelmiştir. Subhî es-Sâlih ictihad kapısının açık olduğunu ve İslâm düşüncesinin tecdidini savunan, yazdığı eserlerde bu yaklaşımını ortaya koyan, Doğu'nun ve Batı'nın birikimini hazmedip günümüz toplumuna sunmuş bir düşünürdür. A. Sprenger, J. Sauvaget, I. Goldziher, W. Ahlwardt, F. Wüstenfeld, R. Blachère, C. Brockelmann, Frankel, Louis Gardet, M. Henri Laoust gibi şarkiyatçıların İslâm ve özellikle hadis hakkındaki iddialarına eserlerinde cevaplar vermiştir. Onun Fransızca'yı çok iyi bildiği ve Fransız kültürünün bölgedeki yoğun etkisi dolayısıyla Kuzey Afrika'da tanınıp eserlerinden istifade edildiği bilinmektedir. Ayrıca Fas'ta ed-Dürûsü'l-Haseniyye denilen ve kralın huzurunda halen sürdürülen geleneksel ilmî sohbetlere 1963 yılında bir süre o da katılmıştır.

Eserleri. **1.** *Mebâhiş fî ʿulûmi'l-ḥadîs ve muṣṭalaḥuh* (Dımaşk 1379/1959, 1383/1963; Beyrut 1384/1965 [15. bs.], 1388/1969, 1390/1970, 1392/1972, 1396/1976, 1411/1991). M. Yaşar Kandemir tarafından *Hadis İlimleri ve Hadis Istılahları* adıyla Türkçe'ye çevrilmiştir (Ankara 1971, 1973, 1981; İstanbul 1996). **2.** *Mebâhiş fî ʿulûmi'l-Ḳurʾân* (Dımaşk 1377/1958; Beyrut 1383/1964, 1968, 1392/1972, 1401/1981, 1983, 1406/1985). Eseri M. Sait Şimşek *Kur'an İlimleri* adıyla Türkçe'ye tercüme etmiştir (Konya, ts. [Hibaş Yayınları]). Bu iki eser Urduca'ya da çevrilmiştir. **3.** *Dirâsât fî fıḳhi'l-luġa* (Dımaşk 1379/1960; Beyrut 1382/1962, 1392/1972, 1393/1973, 1402/1982, 1407/1986 [11. bs.], 1412/1992). Alanının önemli kaynaklarından olan eserin bazı Arap üniversitelerinde ders kitabı olarak okutulduğu belirtilmektedir. **4.** *en-Nüẓumü'l-İslâmiyye neşʾetühâ ve teṭavvürühâ*. Müellifin İslâm'ın temel esaslarını modern sistemlerle mukayese ettiği, geçmiş medeniyetlerden İslâm'ın benimseyip devam ettirdiği uygulamaları ortaya koyduğu bir çalışması olup (Beyrut 1385/1965, 1388/1968, 1401/1981 [6. bs.], 1409/1990) İbrahim Sarmış tarafından *İslâm Mezhepleri ve Müesseseleri: Doğuşu ve Gelişmesi* (İstanbul 1981, 1983) ve daha sonra *İslâmî Kurumlar* (Ankara 1999) adıyla Türkçe'ye çevrilmiştir. **5.** *el-*